

omfattar ju många olika positioner: kroppen som köns-
lig särart, kroppen som reglerad, kontrollerad, discipli-
nerad eller den subversiva, överskridande, transforme-
rande kroppen. De två förstnämnda är lätta att identifie-
ra i berättelserna, men den tredje är mera sällsynt, att
genom kroppslig praktik kunna omstörta en manlig
norm som lever i heteronormativitetens hägn.

I berättelserna har visats relationerna mellan den
biomedicinska uppfattningen och det naturliga födan-
dets ideologi. Denna relation utgör en del av den ambi-
valens som Nylund Skog associerar till i avhandlingstie-
teln. I Sverige har man på ett unikt sätt låtit det naturliga
födandet inkorporeras i den biomedicinska verksamhe-
ten. Nylund Skog går inte in på något som kunde varit
självklara teoretiska kopplingar till Michel Foucault när
det handlar om att visa hur språk, makt och kunskap vävs
samman till den starka ställning som biomedicinen har
idag. Men ideologin om det naturliga födandet har
inkorporerats, av det självklara har åstadkommit en
läroprocess som skall uppnås eller erövrats. Här ligger
en intressant paradox, som också belyses av journalisten
Ylvas konkludering: "Det lät så lätt, det blev så svårt."

Teoretiskt är avhandlingen relativt väl sammanhål-
len vad gäller berättelsebegreppet och den berättarana-
lytiska traditionen. Däremot finns en ibland besvärande
glidning mellan ett fenomenologiskt betraktelsesätt
och det mera renodlade poststrukturalistiska, där det
senare främst framkommer i analyserna av genus och
heteronormativitet. Genus är en av huvudkomponen-
terna i syftet och genusterminologin berörs också i
inledningstexten (s. 19). Här stödjer sig Nylund Skog i
huvudsak på poststrukturalistiska teoretiker som Joan
Scott och Judith Butler. Min tanke är inte att denna
glidning är ovälkommen eller svårbearbetad, men att
den bör hanteras och diskuteras. Särskilt gäller detta
användningen av erfarenhet som begrepp.

Stilistiskt är avhandlingen välskriven. Värt att notera
är att Nylund Skog i mycket liten utsträckning direkt
citerar andra forskare, ej heller de som finns i fältet. Om
detta är en medveten strategi är den väl genomförd
eftersom man får intrycket att författaren driver sitt
resonemang synnerligen självständigt och ordentligt
"vilar" i det insamlade egna materialet. En siffra som
kan ange proportionen är att andelen direkta citat häm-
tade från forskare understiger fem medan andelen citat
från informanter är 41 (från fyra informanter). Som
nackdel kan anföras att läsaren får dålig vägledning om
hur "förlossningsforskningsfältet" i allmänhet ser ut
och i synnerhet det "födslonätverk" av forskare som

Nylund Skog själv deltagit i. Hur förhåller sig Nylund
Skogs avhandling till bl.a. Lena Marander Eklunds
eller Charlotte Hagströms?

Sammanfattningsvis vill jag hävda att detta är en
sympatiskt genomförd avhandling med ett gott förhål-
lande mellan teori och empiri. Dock kan några fråge-
tecken sättas i kanten vad gäller argumentationen för
avgränsningar och fokuseringar. Det insamlade materi-
alet beskrivs som mycket stort och man kan undra över
varför så få berättelser kommer fram i de konkreta
analyserna. Och varför skapas så liten kontext kring
dessa fåtaliga berättelser? Kontexten skulle exempel-
vis kunna röra erfarenheter under graviditeten, den
relation man lever i eller hur man påverkats av andras
berättelser. Och vart tog det födda barnet vägen i
analyserna? Avgränsningarna tjänar sitt syfte att utgöra
ett pragmatiskt förhållningssätt till det stora materialet.
Avhandlingen blir överblickbar, den är inte överlastad
och har inga direkta slagsidor åt något håll. Många
intressanta diskussioner är antydda, exempelvis kring
det visuella, kring intuitionen och kring tystnader.
Många bra analyser görs, men avhandlingen hade med
ett mera rikhaltigt nyttjande av de olika materialkatego-
rierna vunnit i ett väsentligt hänseende, som också
många etnologer kämpar med: till vad och för vad skall
vår forskning kunna användas?

Britta Lundgren, Umeå

Charlotte Tornbjær: *Den nationella modern. Moderskap i konstruktioner av svensk nationell gemenskap under 1900-talets första hälft*. Historiska institutionen vid Lunds universitet, Nordic Academic Press, Lund 2002. 308 s., ill. English summary. ISBN 91-628-5119-5.

I olika sammanhang och i skiftande syften lämnar
kvinnan sin jordiska förankring och framträder i mo-
derlig skepnad som symbol, som ikon och som kult.
Hon blir en helgonförklarad eller sublimerad mater
eller moder som manar fram vördnad och respekt samt
står för vardaglig ömsinhet och för det goda moderska-
pet. Hon leder tanken till barnsbörd, nya generationer
och framtid. Mater i denna mening lovar beskydd, hem
och trygghet, frid och fred. I mycket tidiga skulpturala
avbildningar är kvinnor med jättebröst, enorma lår och
voluminösa sköten bärare av glasklara budskap om
moderskap och reproduktion. Morgonrodnadens gu-

dinna Aurora kallas också mater matuta, ett modersgestalt med löftesrika symboliska innebörder. Mater dolorosa, Jesu moder, uttrycker alla jordens kvinnors utsägliga sorg och smärta inför ett barns död. Mariakulten framhäver modern i en annorlunda roll. Hon är jungfrumodern, den enda av sitt kön som därtill burit Gud i sitt sköte. Heliga Birgitta, mor, husmor och änka, är svenska och numera skyddshelgon och övermoder i den nybildade europeiska storfamiljen, EU. Staten identisk med familjen, familjen som ett mikrosamhälle, i vilket mater familias har en ansvarsfull och ledande roll, är en urgammal liknelse som fylls med ny kraft på 1400-talet av humanisten Leon Battista Alberti. Allt sedan nationalstaternas födelse och nationalismens entré på världsscenen ingår också mater nationis, den nationella modern, i rollistan över kvinnor på framträdande plats i myt och historia. Hon nyttjas för att legitimera och stärka den politiska makten. Hon är ett moraliskt föredöme för landets kvinnor och ska leda dem till lydnad och lojalitet med nationen och samhället. Inte vilken kvinna eller vilken kvinnlig urbild som helst blir en sådan, över andra medborgare upphöjd, gestalt, använd som strategi och vapen i maktens tjänst. Makten må vara staten eller kyrkan, politisk eller kulturell, privat eller offentlig.

Denna upphöjda kvinnovarelse har blivit föremål för en omfattande och fängslande studie. Historikern Charlotte Tornbjer har nyligen lagt fram en avhandling, *Den nationella modern*, där Sverige och moderniteten analyseras genom den nationella modersgestalten. Studien behandlar tiden 1900–1950, en period då synen på kvinnor, kvinnors självbild och kvinnors politiska och sociala roll omdanas. Under detta halvsekel flyttas nationsgränser och förändras statsskick. Tornbjer tar upp viktiga samband mellan kön och nation, mellan nationell gemenskap och moderskap som idé samt relaterar dessa till det Sverige som började ta form vid sekelskiftet 1900. Nation, genus och modernitet är de centrala nyckelbegrepp som analyseras utifrån pågående diskurser om samhälle, folk, hem och familj. Moderskapet som konkret fysisk verklighet glider i bakgrunden för att lämna mer plats åt en komplex moderlighet och ett metaforiskt moderskap.

Den nationella modern redogör för många möjliga sätt att granska och tolka moderskapet. Inledningsvis ligger fokus på hur moderskap kopplas symboliskt till nationen i mer vardagliga, mediala sammanhang. Därefter följer en grundlig undersökning av försvarsvänliga kvinnors bruk av moderskapet i en nationell diskurs. Resultaten av

dessas undersökningar diskuteras sedan analytiskt utifrån begreppen genus, nation och modernitet.

Charlotte Tornbjer följer flera intressanta spår för att belysa sina hypoteser om och besvara frågor kring olika tolkningar och bruk av moderskap, samhällelig gemenskap, genus och nation. I avhandlingens första del är en ledtråd Moder Svea i skämtpress, en annan är texter kring lanseringen av Mors dag. Författaren har också lokaliserat en spännande vinkel på dåtida gestaltning av kungligt nationellt moderskap och kungafamiljen. Moderskapet som återopas i Mors dag lyfter den vanliga modern ur den privata sfären för att hyllas i offentligheten. Den kungliga modern representerar ett symboliskt nationellt moderskap, en föreställning som i viss mån kontrasterar mot en annan tendens i den undersökta perioden, nämligen att vanliggöra kungafamiljen, inom vissa gränser dock.

Avhandlingens andra del handlar om det kvinnliga perspektivet på nationella föreställningar om samhället, på kvinnlighet, på moderskap och på de symboliska implikationerna för kvinnor och för nationen av praktiker relaterade till dessa begrepp. Författaren berättar om en social variation i diskursernas formuleringar genom att förankra dem i olika grupper i samhället. Hon belyser detta utifrån dåtida diskussioner om nationens försvar och krig. Tornbjer reflekterar ur ett genusperspektiv kring dubbelheten och komplexiteten i relationen kvinna, moderskap, krig och försvar. Hon pekar på att genuskonstruktionen här ofta är övertydlig och att kvinnor i dessa föreställningar fungerar stödande i männens nationella och militära projekt. Författaren finner att kvinnor ur den samhällseliten, med tillträde till det offentliga rummet, uttalar en högre grad av försvarsvänlighet, men inte alltid tas på allvar. Deras ställningstaganden ställs mot andra sociala och politiska grupperns åsikter i dessa frågor.

Charlotte Tornbjer är väl och brett inläst, vilket lyser igenom avhandlingens alla moment. Undersökningen hålls samman i ett fast grepp genom det övergripande temat, moderskapet och nationen, och undkommer därmed risken att spreta iväg åt alltför skilda håll trots det omfattande materialet. Författaren har på ett förtjänstfullt sätt visat på massmedia som en nationaliserande kraft. Text och bild hämtade i dagspress, veckomagasin, skämttidningar bidrar till många intressanta infallsvinklar på Moder Svea, på Mors Dag, på kvinnor och försvar och inte minst på det av journalister och läsare favoriserade temat kungligheter.

Charlotte Tornbjer har bl.a. närmare granskat den

process som lyfter fram kvinnornas roll i den kungliga familjen och hur en mor av kunglig börd involveras i konstruktionen av nationen. Drottningen skildras som en landsmoder. Kungliga damer är idealiserade mödrar, och, under sken av vanlighet, ska landets mödrar och husmödrar kunna känna igen sig i dem. Det är förenat med stor risk att antyda att kungliga damer är vanliga kvinnor, kapabla till prosaiska handlingar, att de blöder och föder, sköter barn och hem precis som andra kvinnor. Det är att säga att deras kungliga status inte är mer naturlig än änglalikhet hos vanliga dödliga. Idéer om kungligheters särskildhet tillhör vår tids sega myter, som Roland Barthes säger i sina mytologier. Samtidigt påpekar han att det också kan vara tecken på en total självsäkerhet beträffande sin egen kunglighet och särskildhet. Endast äkta kunglighet vågar visa sin vardaglighet utan att förlora sin mystik.

Under första hälften av 1900-talet spriddes i massmedia en alltmer stereotypiserad bild av den kungliga familjen som en moralisk förebild för den svenska familjen, m.a.o. för nationen. Den kungliga modersgestalten tillskrivs fler naturliga goda egenskaper än den schabloniserade Moder Svea och har färre rent sociala, triviala dimensioner än det husmoderliga moderskap som hyllas på Mors Dag.

Charlotte Tornbjer för ett intressant resonemang kring temat kunglighet och nationellt moderskap. Perioden 1900–1950 kännetecknas av att de kvarvarande monarkierna i Europa ifrågasätts, faller eller i en del länder överlever. Detroniserade eller ej, håller de ihop som en storfamilj eller övernationell enklav och sköter reproduktionen ”inom familjen” genom ett övervägande kungligt äktenskaps- och umgängesmonter tvärs över nationella gränser. De kungliga familjerna var i den meningen mångkulturella och mobila. Tornbjer diskuterar hur svensk självgodhet, avoghet mot och rädsla för utlänningar kunde förenas med godkännande av utländska prinsessor och t.o.m. av inte helt klart kungliga damer som mödrar till blivande svenska kungar och senare som nationella mödrar. Försvenskningen av de i kungahuset ingifta kvinnorna var inte problemfri och mediagranskningen var stundtals selektiv och obarmhärtigt fientlig.

Den nationella modern är främst en historisk undersökning av en idealiserad kvinnogestalt som var påtagligt närvarande och betydelsefull för konstruktionen av nationen under första hälften av 1900-talet. Avhandlingen är också en kulturanalytisk studie av genus, nation och modernitet genom närbilder av symbolvär-

det i olika moderskapsföreställningar under en period präglad av omvälvande förändringar.

Angela Rundquist, Djursholm

Solveig Fagerlund: *Handel och Vandel. Vardagslivets sociala struktur ur ett kvinnoperspektiv. Helsingborg ca 1680–1709*. Studia Historica Lundensia. Lund 2002. 260 s. English summary. ISBN 91-628-5317-1.

Att studera olika typer av nätverk på ett historiskt källmaterial är en arbetsmetod som på senare tid fått något av en renässans. I sin avhandling vill Solveig Fagerlund belysa kvinnors sociala relationer i Helsingborg från tiden kring 1680 till 1709 just genom att tillämpa det här tillvägagångssättet.

Tiden kring sekelskiftet 1700 var en relativt fredlig period i Helsingborgs stads historia, som vid freden i Roskilde 1658 övergått till svenskt styre tillsammans med det övriga Skåne, Blekinge och Halland. Det var också en tid av samhällsförändringar, där den ökade statliga centraliseringen och byråkratiseringen kanske märks tydligast. Det nya styret innebar bland annat att nya och strängare tullbestämmelser infördes, vilket påverkade stadsbornas liv. Handeln med den danska grannstaden Helsingör skulle plötsligt betraktas som handel med utlandet och den tidigare vanligt förekommande torghandeln städerna emellan blev hårt reglerad.

Fagerlund har i sin avhandling gjort både en kvantitativ och en kvalitativ nätverksanalys för att undersöka frågor som vilka typer av sociala relationer kvinnorna i Helsingborg var inblandade i, hur dessa skilde sig från männens och hur kvinnans socio-ekonomiska ställning och civilstatus påverkade deras relationer. Syftet med studien är att *belysa vardagslivets sociala struktur i en stad under stormaktstiden, särskilt ur kvinnornas synvinkel* (s. 42). I analysen får vi i huvudsak möta kvinnor från och i hantverkarskiktet och deras män, men även andra samhällsgrupper förekommer, som soldater, stadstjänare och köpmän.

Den kvantitativa nätverksanalysen är utförd på tre olika typer av relationer. Det är relationerna mellan föräldrar och dopfaddrar, ekonomiska relationer som köpenskap och kredit samt slutligen de mer konfliktfyllda relationerna som yttrade sig i olika former av okvädande och våld. Genom den här kvantitativa nätverksanalysen har Fagerlund till stor del kunnat rekonstruera den sociala strukturen så som den såg ut i